

BREVIARIS

Sobre la igualtat dels dos sexes

F. Poulain de La Barre

PUV

BREVIARIS

XXXIII

Sobre la igualtat dels dos sexes

F. Poulain de La Barre

Introducció a càrrec de
Neus Campillo

Traducció d'Anna Montero

PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Títol original: *De l'egalité des deux sexes* (1673)

© de la traducció: Anna Montero

© de la introducció: Neus Campillo

© d'aquesta edició: Universitat de València
Setembre 2024

Publicacions de la Universitat de València

Arts Gràfiques, 13 - 46010 València

Coordinació editorial: Amparo Jesús-María

Disseny de la col·lecció: Enric Solbes

Correcció: Elvira Iñigo

Maquetació: Celso Hernández de la Figuera

ISBN: 978-84-1118-447-2 (paper)

ISBN: 978-84-1118-448-9 (ePub)

ISBN: 978-84-1118-449-6 (PDF)

Edició digital

ÍNDEX

Introducció

7

Sobre la igualtat dels dos sexes

47

Introducció

François Poulain de La Barre va nèixer a París el 1647. Va ser sacerdot catòlic, es va convertir al protestantisme al mateix temps que abandonà l'escolàstica i es va instruir en el cartesianisme, del qual fou propagador i defensor. Es traslladà a Ginebra, on va ensenyar francès, es va casar el 1690 i va tenir un fill. Va morir el 1723.

L'obra de Poulain de La Barre que presentem, *Sobre la igualtat dels dos sexes* és una traducció de *De l'égalité des deux sexes. Discours physique et moral ou l'on voit l'importance de se défaire des préjugés* (1673). Com altres dels seus escrits –*De l'excellence des homes contre l'égalité des sexes* (1675) i *De l'éducation des dammes pour la conduit de l'esprit, dans les sciences et dans les moeur. Entretiens* (1674)–, es tracta d'una obra poc coneguda i, per bé que la seua influència en el feminisme ha estat rellevant, la repercussió que ha tingut en la tradició filosòfica ha estat pràcticament nul·la. Malgrat això, cal destacar que Poulain inicia temes importants en la filosofia social i política, com ara són la idea de l'origen històric de la desigualtat social, la idea de contracte social, el relativisme cultural, la defensa d'una educació igual per a tothom, la

crítica dels principis que mantenia la societat de l'antic regim o l'oposició del dret personal als drets de naixement.

L'obra *Sobre la igualtat dels dos sexes* és exponent de dues qüestions, si més no: del desenvolupament d'una raó pràctica a partir del cartesianisme i del fonament filosòfic i teòric del feminisme; es tracta, doncs, d'un escrit clau en els dos àmbits, la novetat i peculiaritat del qual rau en la vinculació que estableix l'autor entre el problema social del domini que els homes tenen sobre les dones i el mètode d'argumentació cartesiana.

És cert que els discursos sobre les dones i les relacions entre els dos sexes no eren cap novetat en el s. XVII. En el XV i el XVI ja havien proliferat escrits sobre les dones que tractaven el tema des de diferents punts de vista. Fins i tot es va encunyar un terme a França per caracteritzar aquest fenomen: «la querelle des femmes». Són moments de canvi històric en què es qüestionava el paper que tenien les dones en la societat i se'n buscava el més idoni per als nous temps. Es presentaven nous models de dona, com en el cas de «La Querelle des Amyes» (1541-1543), que fou una polèmica literària i filosòfica en la qual es mostraven tres models de «dames»: la cortesana autònoma i distant, la fidel al marit i la dama per a la qual la relació amorosa era una relació platònica. També es polemitzava sobre la perfecció de les dones i la seua superioritat sobre els homes en l'obra de

Cornelius Agrippa *De nobilitate et praecellentia faemini sexus* ‘De l’excel·lència del sexe femení’ (1529), o s’interpretava la Bíblia en pro d’unes concepcions o d’altres i, sobretot, es va crear una gran polèmica sobre l’educació de les dones: si havien de rebre instrucció o no; si havien d’aprendre a llegir i escriure i, en cas de fer-ho, quins tipus de lectures serien adequades per complir el paper social que els corresponia –el d’esposa i mare o un altre. L’obra de Joan Lluís Vives *De institutione feminae christianae* ‘Formació de la dona cristiana’, per exemple, és una de les que desenvolupen aquest tema. En definitiva, des de tractats galants a tractats de moral, tots s’hi manifesten.

També les dones van prendre part activa en aquestes reflexions sobre elles mateixes com a dones i, especialment, sobre el problema de la desigualtat dels dos sexes. Ja en el segle XV Christine de Pisan, en la seua obra *La ciutat de les dames*, presenta les dames Raó, Dret i Justícia com a deeses que la consolen de pertànyer a un sexe tan denigrat. Raó critica el que diuen poetes i filòsofs sobre les dones i l’aconsella de confiar solament en el seu bon criteri. Com a exemple que les dones també podien ser subjectes actius en el segle XVI, podem citar Margarita de Navarra amb l’*Heptameron* (1558) i, més tard, Marie de Gournay amb *La igualtat entre homes i dones* i *Greuge de les dames* (1622). En el segle XVII, el fenomen de «les precioses» va representar un dels intents històrics més

notables d'autonomia per a les dones, centrat en la necessitat d'instrucció i l'eliminació del matrimoni com a condició per a aquesta autonomia (Albistur-Armogathe, 1977; Reynier, 1929).

Cal dir que l'obra de Poulain de La Barre marca una ruptura amb tota aquesta literatura sobre les dones, ja que reflexiona sobre el tema d'una manera diferent, metòdica i sistemàtica. No es tracta, doncs, d'un «tractat galant», contra els quals ens prevé Poulain mateix, sinó d'una obra filosòfica en el sentit «modern» del terme, que comporta una crítica del prejudici i una aposta pel judici, per l'argumentació racional. Enfront de l'autoritat o de la fe, la raó ha de ser el fonament des del qual s'argumente sobre la igualtat en les relacions entre els sexes. La finalitat del seu discurs és convèncer, provar amb raons, i la galanteria no beneficia de cap manera aquesta finalitat, perquè pot ser un divertiment que allunye del vertader problema.

Històricament, i des de diferents perspectives, la controvèrsia al voltant del domini dels homes sobre les dones s'ha centrat en la qüestió de quin és el fonament d'aquesta desigualtat, quin n'és l'origen. D'una banda, una explicació defensa que són les diferències biològiques-sexuals les que fan possible mantenir un origen natural de la desigualtat social i cultural entre barons i dones i, en conseqüència, és impossible eliminar-la. D'una altra, hi ha una explicació que considera que la desigualtat social i cultural té un origen també

social i cultural, i que s'ha utilitzat la diferència biològica entre els sexes per tal de justificar el domini d'un sexe sobre l'altre.

Quan es va publicar *De l'egalité des deux sexes*, el 1673, la polèmica sobre aquest tema no es plantejava en termes tan clars i és per això que l'obra hi va introduir un aspecte inèdit: la necessitat d'incidir en l'argumentació racional per tal que el fonament de la tesi que defensa, la igualtat dels dos sexes, fora legítim des de l'únic punt que podia ser-ho en aquells nous temps, els temps moderns: des de la raó. És en aquest sentit que podem afirmar que marca una ruptura en la manera de tractar el problema de les relacions entre els sexes: pretén ser una obra filosòfica que es planteja com una aplicació del programa cartesiana sobre un tema social, moral i polític.

Perquè es tracta no sols de conèixer la veritat, sinó també la manera d'actuar. En ser l'acció i no el coneixement el tema de la reflexió i la crítica, s'introdueixen noves característiques en el *cogito ergo sum* cartesiana. Aquest fonament, «una cosa que siga certa i indubtable», que ens permeta escapar de l'obscuritat, esdevé en Poulain un *cogito* que actua tant com pensa. De manera que el *cogito* serà, a més de subjecte epistemològic, subjecte pràctic.

Igualment, la crítica al prejudici que desenvolupa el programa cartesiana esdevé en Poulain una crítica als prejudicis de l'acció, dels costums, no sols als prejudicis de la ciència. El punt de partida de l'obra de Poulain és que si el programa cartesiana arribava

a rebatre el prejudici de la desigualtat dels sexes, en quedaria provat l'èxit, ja que s'hauria aplicat al prejudici més difícil d'eliminar. El fet de centrar la crítica al prejudici en la qüestió de la desigualtat dels dos sexes proporciona radicalitat a la crítica, per tal com es tracta del prejudici més universal. Poulain ho considera així per diverses raons: perquè és tan estès que la força del costum fa veure-ho com «la cosa més natural» i perquè és un prejudici interessat. És interessat perquè es tracta del domini dels homes sobre les dones, d'un sexe sobre l'altre, i als homes, com a sexe, els interessa que perdure. La insistència de Poulain en l'interès pel domini com un element subjacent al prejudici introdueix un límit a l'exercici de la crítica i l'argumentació racional, límit que indicaria que la situació social de desigualtat sexual no s'elimina sols amb la crítica fundada al prejudici de la desigualtat, sinó que hi caldria un canvi social real en les relacions entre els dos sexes. Això és el que distingeix una crítica que busca el coneixement de la veritat d'una altra que, a més a més, busca l'eliminació de les desigualtats: la darrera requereix un contrapoder enfront dels interessos del domini.

Però, tot i que *Sobre la igualtat dels dos sexes* no proposa cap programa concret per lluitar contra aqueixos interessos, perquè el seu objectiu és argumentar seguint «l'ordre de raons» contra aquells que defensen la desigualtat, malgrat això, ens trobem que les raons a favor de la igualtat dels dos sexes són tan radicals i la proposta tan universal

que sembla que per elles mateixes siguen un tractat de polítiques d'igualtat.

Prejudici i veritat

El cartesianisme de Poulain de La Barre és un dels trets de la seua modernitat, però no n'és l'únic. N'hi ha d'altres, com la seua conversió al protestantisme i la defensa que això implicava de la necessitat del lliure examen individual en matèria de religió; la defensa de la llengua francesa i la seua dedicació a l'ensenyament d'aquesta a Ginebra; la defensa de la igualtat per a tots els éssers humans sense distinció de races, sexe, etc., i la seua preocupació pels problemes de l'individu i de la societat civil.¹

El cartesianisme li serveix per trobar una alternativa filosòfica a l'hegemonia de l'escolàstica, i se sorprèn de veure-hi «que es raonava sobre principis tan clars i evidents que jo no podia fer altra cosa que estar-hi d'acord i que arribaven a conclusions que feien llum sobre certs misteris que m'havien torbat».² Tanmateix, encara que manté

1. La major part dels estudis que hem consultat exposen aquestes característiques del seu pensament. Vegeu, per exemple, Pieron (1902), Fraisse (1985) i Magné (1964).

2. Citat per Armogathe (1985: 17). H. Pieron va ser el primer a establir la filiació cartesiana de Poulain de La Barre, el 1902. A les darreries del s. XVII, el cartesianisme era el pensament científic i filosòfic dominant i també moltes escriptores

critèris cartesians com la renúncia a l'escolàstica, la pràctica del dubte, la crítica al prejudici, la necessitat d'arribar a idees clares i distintes, s'allunya de Descartes en tant que no s'interessa per la metafísica i, sobretot, perquè decideix de no respectar els costums del seu país. Aquests dos aspectes fan de Poulain un pensador preocupat per temes socials i un crític de la societat del seu temps.³

Ens interessa destacar el procediment que segueix en *Sobre la igualtat dels dos sexes* per a criticar aquells que mantenen i defensen la desigualtat. Hi distingeix entre els qui la mantenen per costum —el que s'anomena la gent vulgar— i els qui, per ser savis, pretenen de fonamentar aquest mateix costum des dels sabers respectius. En la primera part de l'obra respon a la gent vulgar i en la segona als científics, o savis, que aporten la seua autoritat per mantenir el prejudici.

Cal argumentar a favor del que hauria de ser evident per tal de contrarestar la força que té el prejudici de la desigualtat entre els sexes. L'obra conté dos arguments centrals: en la primera part, fa una conjectura històrica sobre l'origen de la desigualtat i, en la segona, defensa la concepció cartesiana de

---

es van declarar obertament cartesians, van escriure obres en defensa d'aquest corrent i s'hi van situar en l'avantguarda (Albistur-Armogathe, 1977: 242).

3. B. Magné fins i tot arriba a parlar d'ell com l'autèntic fundador, desconegut, de la sociologia.

l'ésser humà segons la qual la raó és de tots els individus de l'espècie.

La conjectura històrica sobre l'origen de la desigualtat sexual entre els humans té un objectiu molt clar: criticar la concepció, que manté el costum, segons la qual la desigualtat entre els dos sexes és establerta per natura i, per tant, justificada com a desigualtat social. Al fonament naturalista de la desigualtat oposa l'origen històric d'aquesta, amb la qual cosa es posa en dubte la necessitat que introdueix el naturalisme. En mostrar l'origen social i històric, contingent, es fa palès que aquestes funcions «podien» haver estat unes altres i, per tant, «poden» ser-ne unes altres.

L'argument que addueix Poulain, davant el prejudici vulgar, que pensa que és així per natura, és una hipòtesi històrica sobre la desigualtat entre els sexes que explica «com els homes esdevingueren amos». Per argumentar enfront dels savis, que des de cadascun dels seus sabers justifiquen la desigualtat, el que introdueix és la concepció cartesiana del dualisme antropològic. Segons Poulain de La Barre, el dualisme ment-cos és el fonament que legitimarà la igualtat: la clau d'aquesta proposta radica en l'afirmació que «l'esperit no té sexe», a pesar de la diferència sexual del cos. Com que la raó és una per a tota l'espècie, la igualtat entre tots els individus de l'espècie té un fonament antropològic; la diferència corporal sexual no significa desigualtat. Els cossos, perfectes cadascun d'ells, a compleixen les

seues funcions biològiques i sexuals, que no tenen perquè representar una desigualtat social. Aquests punts constitueixen els dos nuclis principals de l'obra *Sobre la igualtat dels dos sexes*.

Però aquesta divisió, la crítica de l'opinió vulgar en la primera part i de l'opinió dels savis en la segona, no és merament expositiva, sinó que hi ha un ordre de raons que mostra una identificació entre el prejudici dels costums i la veritat dels savis. Aquesta identificació entre prejudici i veritat significa una crítica dels sabers que no ha aplicat el mètode del dubte introduït per Descartes respecte de les seues conviccions i, en conseqüència, també significa la necessitat de buscar arguments que desemmascaren el prejudici mantingut pel costum i legitimat per l'autoritat del saber:

Per això, tot veient que els poetes, els oradors, els historiadors i els filòsofs, fan públic que les dones són inferiors als homes, menys nobles i menys perfectes, se'n persuadeix més perquè ignora que la ciència que professen és el mateix prejudici que el seu, tret que esta més estès i és més capciós, i que no fan més que unir a la impressió dels costums l'opinió dels antics sobre l'autoritat dels quals es funda tota la seua certesa (p. 94).

De manera que «l'existència del prejudici és un problema filosòfic en si» (Fraisie, 1985: 37). En aquest sentit, la reflexió que fa Poulain sobre la desigualtat social entre els dos sexes, tot i que és

una reflexió sobre les dones, no és motivada ni per galanteria ni per amor; és motivada per la necessitat de buscar la veritat, «atènyer una ciència sòlida» tot dubtant de l'ensenyament rebut i «amb voluntat de descobrir la veritat per un mateix». Perquè el prejudici és un judici expressat sobre les coses sense haver-les examinades.

Cal provar, doncs, que la desigualtat entre els dos sexes és un prejudici i criticar-lo. Amb aquest objectiu, la reflexió de Poulain en *De l'egalité* es complementa amb una altra obra: *De l'éducation des dammes*, de 1674, escrita en forma de diàleg, on mostra que l'educació i la formació de les dones és la millor forma d'aconseguir la igualtat dels dos sexes. El fet de presentar en forma de diàleg aquesta reflexió dona a entendre que no hi ha prou amb un convenciment personal de la qüestió, sinó que en cal un col·lectiu, diguem-ne, per resoldre el prejudici de la desigualtat (Fraisie, 1985: 38).

El problema de la veritat és una qüestió de reflexió sobre la possibilitat de trobar idees clares i distintes enfront de les idees confuses pròpies del prejudici, però també és una qüestió d'indagació de les conviccions socials, per mitjà del diàleg, que faça possible l'eliminació del prejudici. La recerca de la veritat, en sentit cartesià estricte, es va desplaçant cap a un sentit més «pragmàtic» de la veritat. Un dels punts claus per a la crítica al prejudici és la introducció d'una hipòtesi històrica sobre aqueixa desigualtat. No és, per tant, res